

## Posudek oponenta disertační práce *Ilony Starý Kořánové*

### *“Vidová kolokabilita”*

předkládané v roce 2019 v Ústavu českého národního korpusu

#### I. Stručná charakteristika práce

V práci autorka pojednává o definici vidu pomocí analýzy kolokací sloves s doplňkem, které mají poskytnout hlubší a detailnější pohled do vidového systému, a to hlavně v jedné jeho oblasti: tzv. kapacitiv a sloves jim podobných. Pro analýzu užívá pojem „konstrual“, kterým popisujeme implikace odvozené z užívání určitého slovesného tvaru v kontextu. Hlavní přínosy spočívají v novém přístupu k tzv. kapacitivním slovesům a predikátům: místo toho, aby byla kapacitiva pojata jako skupina výjimek, autorka argumentuje, že jejich užití je systémové, ne však ve smyslu jednoduché opozice D-ND, ale spíš ve složitějším strukturování vidové opozice zahrnující 1/ základní způsoby děje predikátů, 2/ interakci mezi videm a časy a 3/ kolokace predikátů s adverbii.

#### II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce je členěna a strukturována logicky: nabízí čtenáři dost příkladů a definicí pro snadnou orientaci. Struktura je jasná a pokračuje logickým způsobem, nabízí nové poznatky a pracuje svědomitě s literaturou a prameny. Metoda práce kombinuje objektivní i introspektivní prvky: autorka čerpá z korpusu a tvoří vlastní příklady a sama vyvozuje, jaké jsou možné a nemožné interpretace těchto výpovědí. Absence empirického základu těchto interpretací je poněkud slabší stranou práce, ale zároveň otvírá možnost pro další výzkum, který ověří introspektivní závěry.

#### III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

##### 1. *Struktura argumentace.*

Autorka píše srozumitelným způsobem, vývoj argumentace je logický a dává smysl. Pořadí kapitol a subkapitol se vyvíjí přirozeně a čtenář má na každém kroku jasno, kam argument míří.

Relevance oddílu „Schopnosti a možnosti u verb sentiendi a cogitandi“ (s. 148-9) mi nebyla jasná: nepochopil jsem, jak se oddíl vztahuje k tématu, a zdálo se mi, že odbočuje od hlavní linie argumentace.

##### 2. *Formální úroveň práce*

S formálního hlediska jsem si všiml jenom jedné nekonzistentnosti napříč celou disertací. Autorka kolísá mezi 1. os. j. č. (častěji) a 1. os. mn. č. (občas) a není vždy jasné, proč zvolila jednu možnost a pak druhou. Přikláněl bych se k řešení, aby se užívalo konzistentně buď j.č. nebo mn. č.

Několik detailů:

- V některých tabulkách je bez vysvětlení uváděno (*syno*) a nějaké číslo, u kterého je nejasné, co znamená.
- s. 84 – mluví se o Tabulce 6, resp. Graf 1 – jedná se o ten, co byl zpátky asi o 10 stran? Či jde o špatnou referenci?
- Korpusové příklady jsou někdy upraveny ve souladu s normálním pravopisem a někdy ne – jde tu hlavně o mezeru, která v korpusu vždy odděluje slovo od interpunkce, ta je někdy

ponechána a místy odstraněna. Automatické číslování tabulek místy selhalo (viz dvakrát na s. 151).

- Kolem s. 111 je více fragmentů na koncích odstavců (např. *Vnější modální podmínky děje*).
- Ve 4. kapitole je v každém malém oddílu nové číslování příkladů (např. na s. 112 máme příklady 1, 1, 2, 3, 1, 1, 1, 2 – standardní by tu myslím bylo číslování podle kapitol, aby bylo umožněno reference skrz kapitolu a disertaci).
- Občas je (zřejmě editováním) vypuštěno či zopakováno nějaké slovo či obrat (např. Stejně jako *jít* je podmíněno schopností *chodit*, *je jet na kole* je podmíněno schopností *umět jezdit na kole*,...).

### 3. Práce s prameny či s materiálem

V práci se užívají tři metody analýzy: 1/ čerpání z existujících popisů českého vidu, 2/deskriptivní statistiky a 3/introspekce. Z literatury autorka vyvozuje výzkumné otázky, introspekci pak vytváří hypotézy a pomocí kombinace deskriptivních statistik a introspekce (např. třídění do sémantických kategorií, která autorka sama nastínila) testuje hypotézy. Dvojí využití introspekce je nutný krok, ale nabádá nás zároveň k reflexi o tom, jak by se dalo empiricky ověřit. **Viz otázka 1.**

Autorka pracuje hlavně s českou aspektologickou literaturou, který dává přehled o stavu našich znalostí o českém vidu, ale ve své metodice cituje a využívá i další zdroje: řídí se hlavně podle Crofta a Vendlera a úspěšně komponuje jejich filozoficky zaměřené postřehy do analýzy českého vidu. V *Literatuře* se cituje široký záběr aspektologů, jenže zdaleka ne všechny zdroje uvedené v *Literatuře* jsou citovány v disertaci, což je poněkud nestandardní (má se uvádět jenom to, co je citováno). V tomto směru by mohla práce čerpat více z literatury o ruském vidu, který byl detailně prozkoumán, sloužil jako základ pro výzkum vidu i v jiných slovanských jazycích (i když se ruský vidový systém od českého výrazně liší).

Autorka až na pár výjimek pečlivě vysvětluje sběr korpusových dat, proč zvolila tu či onu strategii a jak s daty pracuje. Primárně pracuje s korpusovými daty, ale uvádí také četné ilustrační příklady, které – mám aspoň dojem – pocházejí spíše z introspekce. Takové „vymyšlené“ příklady často urychlí a usnadní pochopení autorčiných záměrů, nicméně bych byl radši, kdyby jasně rozlišovala v textu mezi „svými“ příklady a korpusovými doklady.

Hlavní metodologická otázka, na kterou jsem nenašel odpověď, je: autorka detailně popisuje „aspektuální paradox“ (adverbia *stále/pořád/ještě* plus dok. vid) a podrobně eviduje a uvádí příklady tohoto paradoxu. Pro mnoho sloves ale máme ovšem alternativu: *stále/pořád/ještě* plus nedok. vid. Můžeme pochopit užití dok. vidu, když sbíráme jen doklady a statistiky o dokonavém vidu? Nebylo by účelné nám aspoň zčásti představit kolokace a statistiky z rubu mince? **Viz otázka 4.**

Pár detailů, které by zasloužily další pozornost:

- Na s. 25 se píše, že „záleží na mluvčím, zda komunikovanou událost interpretuje jako perfektivní nebo imperfektivní“ – jak může záležet na mluvčím, nepatří tento úkol spíše posluchači?
- s. 41 - Jsem skeptický vůči tvrzení, že *líbit se*, *chutnat* vyjadřují občas děj místo stavu. Stále je to spíše můj postoj či vjem, než že bych něco dělal. (Oproti např. *ochutnávat*, *kochat se*.)
- s. 45 - Nevím, nakolik je to relevantní - uvedených 11m dokladů na *-ávat* je umělý výsledek vyhledávky, nikoli koherentní kategorie. Zajímavější by bylo např. počet typů a tokenů oproti počtu všech ned. typů a tokenů. (A co slovesa na *-ívat*?)
- s. 47 – Nabízí se netradiční pojem tranzitivnosti (obvykle se jen pojí s akuzativem, např. *bát se*



+G. není tranzitivní.

- s. 61 - Když se mluví o "aktuálnosti", možná bychom raději měli uvádět příklady bez záporu (např. *kufř se tam vejde, vždyť ho tam dávám každý den*). V daném příkladu vidíme neostré hranice mezi aktuálním (*umístí se, uvidíš*) a neaktuálním (*je tam pro něj místo, uvidíš*). Problém se záporom je, že aktuální nemůže být v podstatě žádný čin, všechno je irrealní či potenciální....
- s. 80 – Co se týče slovesa *uhlídat* ve smyslu „uvidět“, nerozumím, proč tu nemůže jít o kapacitivu. *Uvidím, či jsem schopen uvidět?*
- s. 81 - Co podmiňovací způsob (*uhlídal by*) - je tu zařazen, či jde čistě o minulý čas?
- s. 95 - Bylo by dobré explicitně říct, že jsou z vyhledávání vyloučeny záporné tvary (ze zcela evidentních důvodů).
- s. 103, příklad 3 - zdá se mi, že nejde o schopnost, nýbrž o konstatování, že ona tam je. Schopnost je implikace (konstual), spíš než přímé posláni tohoto predikátu.
- s. 107 – nepočítá se samozřejmě se slovosledem *stále + se + vejde* u reflexivních sloves, takže těch dokladů by klidně mohlo být více.
- Na s. 136-137 se uvádí nový označovací systém, není však jasné, na čem se zakládá. Literatura není citována, ani není tento systém vyvozen explicitně z příkladů (i když se tvrdí, že „analýza kolokace t+ MPF ukázala...že jsou relevantní následující faktory“), což vytváří dojem, že vychází spíše z introspekce. Dá se to zdůvodnit či založit na něčem empirickém?
- s. 145, příklad 49 Není tu spíš rozdíl, že se uvidíme pravidelně, opakovaně (při této příležitosti), cf. *budeme se vidět pořád* = byli bychom pořád navzájem k vidění, nepřetržitě? – viz otázka 3
- V tabulkách 11 až 13 na s. 151-2 není jasné, co znamená 4. sloupec: „počet Inf. lemmat kolokace“. Je v ní např. v tabulce 11: 200 – 200 – 200 – 50 – 200. Nevím, co se tím myslí: že je bráno v potaz prvních 200 lemmat a na tomto základě spočítán poměr dok./nedok. sloves? Ale v jednom případě jenom 50? Proč zrovna 200?

#### 4. Vlastní přínos

V této práci je mnoho nového. Přezkoumává oblast českého vidového systému, která byla odedávna označována jako „výjimka“ a nachází v ní podklady pro novou interpretaci vlivů sémantických a kontextuálních faktorů na užití vidů. Nemanipuluje se s literaturou otrocky, ale spíše ji kriticky hodnotí, odhaluje v ní slabá místa a předkládá nové interpretace na základě vlastních dat a závěrů.

#### IV. Dotazy k obhajobě

1. Jaký typ lingvistického experimentu s mluvčími by nejlépe potvrdil nebo dále vyvinul závěry předkládané v disertaci? (Např. ruční třídění či hodnocení dokladů, doplňování....)
2. Je logické vyústění pojmu konstual, že každý predikát (resp. sloveso), který vyjadřuje děj konaný živým podmětem (i mnohými podměty neživými), má teoreticky možnost stát se kapacitivním?
3. V disertaci je přesvědčivě ilustrováno, že se ilokuční síla predikátu mění v závislosti na tom, jak se užívá: s jakým předmětem, s jakým podmětem, v jakém čase a rodu.... Co nám brání v tom, abychom pak tvrdili, že rovnice *dokonavý vid = budoucí děj* také není nic více, než konstual našeho chápání limitovanost dok. dějů (tj. může jít o přezens či futurum)? A dále že adverbia typu *stále* nemusí mít všude stejný význam, ale že jejich význam vyplývá z konstualu kontextu: co kdyby mohlo *stále* znamenat např. něco blíže k *opakovaně* či *pokaždé* se slovesy dok. vidu a v tomto případě bychom nemuseli řešit „aspektuální paradox“?
4. Alespoň podle funkcionalistů nehraje roli jenom to, co je v kontextu (syntagmatický plán), ale i možné alternativy (paradigmatický plán). Tedy: některá slovesa mají v určitém významu jenom tvary dok. vidu, jiná mají k dispozici ale i tvary nedok. vidu. V druhé skupině by šlo i uvažovat o tom, kdy se užívají tvary nedok. vidu a jak se liší od užití dok. vidu (např. rozdíl mezi *stále nachází motivaci prát se s těžkými podmínkami a vyhrávat a stále najde uplatnění* – oba

doklady ze SYNv7). Čím by nám zkoumání užití nedok. vidu těchto sloves a jeho konfrontace s užitím dok. vidu přispěly do analýzy?

5. V disertaci je prokázáno, že čas je spojen s vyjádřením významu stavu, jinak řečeno „vliv slovesného času na konstrukci události ve smyslu děj/stav“ (s. 76). Z toho vyplývá, že časová linie textu ovlivňuje nebo diktuje zvolené sloveso a význam, ale je zároveň i možné, že samotný predikát omezuje nebo diktuje volbu časů? Tedy: co přišlo první: kuře, či vejce?

## V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a v předběžně ji klasifikuji jako *prospěl/a*.

6. června r. 2019